

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

ÂSÂR Akademik Dinî Araştırmalar Dergisi

Cilt/Volume: 1 • Sayı/Number: 2 • Ekim/October 2022

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

İbn Arabî’de Bilgi Marifet İlişkisi

Knowledge Esoteric Relationship In Ibn Arabi

Osman KARAAĞAÇ *

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types:	Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi / Received:	14.06.2022
Kabul Tarihi / Accepted:	27.10.2022
Yayın Tarihi / Published:	2022
Yayın Sezonu / Pub Date Season:	Ekim/October
Cilt / Volume: 1 • Sayı / Issue: 2 • Sayfa / Pages:	57-71

İntihal / Plagiarism

Bu makale, en az üç hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği intihal raporu alınarak teyit edildi.
This article has been reviewed by at least three referees. It was confirmed by receiving a plagiarism report that the article did not contain plagiarism.

Yayın Hakkı / Copyright©

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi tarafından yayınlanmıştır. Tüm hakları saklıdır.
Erzincan Binali Yıldırım University, Faculty of Theology, Erzincan, Turkey. All rights reserved.

* Dr. Öğr. Üyesi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din bilimleri Anabilim Dalı (Orcid Id: 0000-0002-4942-3835)

Öz

İnsan, varlık sahasına çıktığı günden beri bilme ve anlama çabası içerisinde. Bilme eylemi, uzun bir süre tecrübe ve gözleme dayalı olarak gerçekleşmiştir. “Geleneksel” diye nitelendirilen bu dönemde akıl gerçekliğin tek belirleyicisi olmuştur. Aklın kriterlerinden geçmeyen hiçbir veri bilim/bilgi hüviyetini kazanamamıştır. Metafizik konular, tek başına akılla kavranılabilecek konular değildir. İnsan akıl ve ruhtan oluşan bir varlıktır. Akılla bir takım gerçeklere ulaşabildiği gibi ruhen de ulaşabilir. İbn Arabî İslam dünyasında marifet ekolünün önemli temsilcilerindendir. Düşünürümüz hem insanın mahiyetindeki eksiklik ve kusur üzerinden hem de duyu verilerinin yanıltıcılığından dolayı sahip olunan bilgilerin gerçeği yansıtmaktan uzak olduğunu ifade etmektedir. Düşünürümüze göre gerçeğe ulaşmanın yegâne yolu insanın nefsini kötülüklerden arındırarak yaşayacağı metafizik yolculuk sonucunda herhangi bir aracı olmaksızın bilgiyi direk kaynağından almaktır. Bu çalışmanın amacı ‘hakikatin’ herhangi bir fikir ve ideolojiye mahkûm edilmeden farklı yaklaşımlara konu olabileceğini göstermektir.

Anahtar Kelimeler: Din Felsefesi, İbn Arabî, Marifet, Bilgi

Abstract

Man has been in an effort to know and understand since the day he came into existence. The act of knowing has been based on experience and observation for a long time. In this period, which is described “traditional”, reason has been the sole determinant of reality. No data that does not pass the criteria of reason has gained the identity of science / knowledge. Metaphysical subjects are not subjects that can be comprehended by reason alone. Man is a being composed of mind and soul. A person can reach some truths with the mind as well as spiritually. Ibn Arabi is one of the important representatives of the school of esoteric in the Islamic world. Our thinker states that the information possessed is far from reflecting the reality both because of the deficiency and defect in the nature of man and because of the misleading of the sensory data. According to our thinker, the only way to reach the truth is to take the information directly from its source without any intermediaries as a result of the metaphysical journey that man will live by purifying his soul from evil. The aim of this study is to show that 'truth' can be the subject of different approaches without being condemned to any idea and ideology.

Keywords: Philosophy of Religion, İbni Arabi, Esoteric, Knowledge

Giriş

İnsanın ne olduğu konusunda çeşitli değerlendirmeler yapılmaktadır. Bunlardan biri de insanın bilen bir varlık olduğu yönündedir. Bilme eylemi bazen basit çaba ve gayret sonucunda elde edilirken bazen de uzun ve yorucu çaba sonucunda elde edilebilmektedir. Basit bir şekilde öğrenilen bilgiler “gündelik bilgi”, sistemli bir şekilde çalışmanın sonucunda elde edilen bilgiler ise “akademik” bilgi olarak değerlendirilmektedir. Bilgi konusu ile ilişkilendirilen en önemli kavram “gerçeklik”tir. Gerçek kavramı iddia edilen bir yaklaşımın doğrulunu göstermek için kullanılmaktadır. Gerçeklik uzun bir süre aklın kontrolünde tutulmuştur. Bu insanı maddeden ibaret gören pozitivist bir yaklaşımdır. Ancak insanın maddî tarafının yanı sıra ruhî tarafının olduğunu ifade eden metafizik yaklaşıma göre insan aklın dışında da farklı kanallardan bilgi elde edebilir. Onlara göre gerçek bilgiye ulaşmanın yegâne yolu insanın olumsuz duygulardan uzaklaşıp ruhunu arındırarak yaratıcısı ile doğrudan temas kurmasıdır. Akıl merkezli yaklaşımı savunanlar ise gözlem ve deneye dayanmayan hiçbir veriyi doğru ve gerçek olarak kabul etmemektedirler. Onlara göre deney ve bilimsel kriterlere uymayan hiçbir veri bilgi olarak değerlendirilemez. Gerçek ve doğru bilgi için vahyi zorunlu gören yaklaşıma göre insanın aklıyla elde edeceği bilgi gerçeğe ulaşmaktan uzaktır. Allah’ın bilgilendirmesine ihtiyaç vardır. Akıl merkezli yaklaşıma göre ise akıl, insan için gerekli ve doğru olan bilgiyi elde etme noktasında kendine yeter bir durumdadır. Dolayısıyla herhangi bir harici desteğe ve yönlendirmeye ihtiyacı yoktur.

Marifet, insanın iç dünyasında yaşamış olduğu manevi yolculuk sonucunda bilgiyi kaynağından almasıdır. Marifet bilgisi ile ilgili tartışılan en önemli konu onun varlığı ve güvenilirliği üzerinedir. Varlığını savunanlar insanın maddeden ibaret olmadığını ve onun bir ruh tarafının olduğunu ve bu bilgilenmenin bu cihetten gerçekleştiğini iddia etmektedirler. İnkâr edenler ise böyle bir şeyin herhangi bir kritere tabi tutulamayacağını ve bu yüzden güvenilirlik sorunu olduğunu ileri sürmektedirler. Marifet bilgisi sadece bir kültüre ve inanca ait bir konu değildir. Çeşitli isimler altında da olsa farklı inanç ve kültürlerde benzer yaklaşımlara rastlanmaktadır.

İbn Arabî’ye göre gerçek bilgi marifet yoluyla elde edilen bilgidir. İbn Arabî, velayetin etki alanının peygamberlikten daha geniş olduğunu ifade etmektedir.¹ Zira peygamberlik kapanmış ancak velayet kapısı kıyamete kadar kapanmayacaktır. Velayet de ancak marifet bilgisine ulaşmakla gerçekleşir. İbn Arabî, marifet bilgisinin kötüye kullanılma durumu ile ilgili olarak onun üzerinden menfaat temin edilmesine karşı uyarılar

¹ İbn Arabî, *Fusûsu'l-Hikem*, çev. Ekrem Demirli (İstanbul: Kabalci Yayınevi, 2006), 147.

yapmaktadır. Ayrıca ehil olmayanların konuyla ilgilenmelerinin sakıncalarına dikkat çekmektedir.

Marifet bilgisi ile alâkalı yapılan eleştirilerin bir kısmı makul karşılanabilir. Ancak birtakım olumsuzluklar barındırması onun yok sayılabileceği anlamına gelmez. Bilgi-marifet ilişkisinde aşılması gereken sorun, bilimsel gerçeklik adına ortaya konulan kriter dayatmasıdır. Farklı içerik ve yöntemlere sahip olunan disiplinlerin aynı kritere tabi tutulma arzusu farklılıkları yok etmektedir.

1. Bilgi Nedir?

Sözlükte bilgi, “ kavramak, özne ile nesne arasında kurulan ilişki ve nesnenin öznedeki imge, tasarım ve izdüşümü” olarak değerlendirilmektedir.² Aynı zamanda şu şekilde tanımlamalar da yapılmaktadır: “Bilgi, kendisinde bulunduğu kimseye, söylenilebilen her şeyin açık hale gelmesini sağlayan bir sıfattır.”³ “Bilgi, nesnelere özleriyle ya da nedenleriyle kavramak, bu özleri ya da nedenleri sınıflandırmak, aralarında ilişki kurup bağlantıları sağlamak anlamına gelir.”⁴ “Bilgi, bilgiye konu olan şeyi olduğu gibi bilmektir, yani bilginin objesine tam uygun olmasıdır.”⁵

Çeşitli tanımlamaları yapılmasına rağmen bilginin ne olduğu hakkında net bir cevap verilememektedir. Bunun iki önemli nedeni vardır: Birincisi, bilgi durağan bir yapı değil sürekli artan ve değişen bir yapıya sahiptir. İkincisi, inceleme konusu ve yöntemi itibarıyla sınırları belli değildir. Bu durum da karmaşık bir tablo ortaya çıkardığı için bilginin kesin bir şekilde tanımlanmasının yapılmasını imkânsız hale getirmektedir. Çoğu zaman durağan ve basit konular için bile tanımlama yapmak güç olmaktadır.⁶ Hal böyle iken bilgi gibi sürekli değişen ve karmaşık bir yapı için tanımlama yapılamaması gayet normaldir.

Bir şeyin bilgi sayılabilmesi için üç şartı karşılaması gerekmektedir: 1. İddia edilen şeyin bir önerme halinde sunulması gerekir. Isınan hava yükselir önermesi doğru bir önermedir. Güneş dünyanın etrafında dönüyor önermesi yanlış bir önermedir. 2. İddia edilen önermelerin doğruluğunu kanıtlayacak belgelerin ya da verilerin olması gerekir. 3. İddia edilen önermelerin doğruluğuna dair genel bir kabulün olmasıdır.⁷

² Bedia Akarsu, *Felsefe Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2016), 34.

³ Hanifi Özcan, *Mâturîdî’de Bilgi Problemi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Vakfı), 39.

⁴ Mehmet Dağ, “İslam Felsefesinin Bazı Temel Sorunları Üzerine Düşünceler”, *OMÜİFD* 5 (1991), 15.

⁵ Necip Taylan, “Bilgi”, *İslam Ansiklopedisi* (TDV, ts.), VI/VI/157.

⁶ Cemal Yıldırım, *Bilim Felsefesi* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2020), 21.

⁷ Yıldırım, *Bilim Felsefesi*, 22.

Bilgi evrensel uzlaşma ile elde edilebilen yargıların incelemesidir. Ancak yapılan tanımlama ile bizim sahip olduğumuz düşünceler arasında bir ilişki vardır. Doğa ile dış dünya arasında önemli bir fark vardır. Doğa duyu/duygular ve yargılamalar olmaksızın değerlendirilemez. Doğayı değerlendirirken duyu/duygularımız ve inançlarımız devreye girer ve bizi yanlış yönlendirebilir. Dolayısıyla bilgi diye nitelendirilmiş olan şey yanılgıdan ibaret olabilir. Ayrıca yaşanan tecrübeler bireyseldir. Bilinen bir şeyin bizzat tecrübe etmiş olsa bile bir taraftan onu aktarmakta zorluk çekilir; diğer taraftan bir kişinin tecrübesi bir başkası için bir anlam ifade etmeyebilir. Norman Robert Campbell (1880-1948), tecrübelerin bile yanılabilceğini göstermek için şöyle bir örnek vermektedir: Meselâ, ben odamda oturuyorum. Bir ses duyuyorum. Masanın üzerindeki kitabın düştüğünü tahmin ediyorum ve dönüp bakıyorum; kitabım zeminde duruyor. Evrensel bir tecrübeye dayanılarak düşünülebilir ki ses çıktığında göre bir şey oldu. Ancak neyin olduğu konusunda bir uzlaşımın olması mümkün değildir. Ne olduğunu ben tahmin edebilirim. Benim tahminimde tutmayabilir. Şimdi böyle bir durumda genel bir uzlaşım bahsedilebilir mi? Dolayısıyla bilginin tanımı için genel uzlaşım tabirini kullanmak doğru değildir.⁸ Campbell, tecrübelerinde yanılma imkânının olmasından dolayı bilimsel tanımlama için tecrübe üzerinden genel uzlaşım yaklaşımı doğru bulmamaktadır.

2. Marifet Nedir?

Marifet terimi sözlükte “sezgi, iç tecrübe, hissetme ve yaşama yoluyla idrak etme, anlama, kavrama, bilme, hakikate vakıf olma, tadarak elde edilen bilgi” olarak tarif edilmektedir.⁹ Sözlük anlamı olarak “bilgi” ve “ma‘rifet” kelimesi eş anlamlı gibi kullanılmakla birlikte aralarında bazı farklar vardır. İlim tümel ve genel nitelikteki bilgileri, mârifet tikel, özel ve ayrıntılı bilgileri ifade eder.¹⁰ İlmin karşısı cehil, mârifetin karşısı inkârdır. Bu sebeple ilim kelimesi her zaman mârifetin yerini tutamaz.¹¹

Mârifet yoluyla elde edilen bilgi Gazâli'nin “Tatmayan bilmez, ulaşmayan idrak edemez.” prensibinden hareketle anlatılamaz mahiyettedir. Bu bilgilenme türü tamamen şahsa özeldir. Kısmen paylaşılabilsede tamamen bir başkasıyla paylaşmak mümkün değildir. Zira orada yaşananları kelimelerle izah etmek mümkün değildir.¹²

⁸ Norman Campbell, *What is Science*, (London: Methuen Press, 1991), 27.

⁹ İbn Manzûr, *Lisânü'l Arab* (Beyrut: Darussadr, 1955), IX/236/42.

¹⁰ Fevzi Yiğit, *İbn Arabî Metafizikinde İnsan* (İstanbul: Önsöz Yayıncılık, 2016), 29.

¹¹ Süleyman Uludağ, “Marifet”, *İslam Ansiklopedisi* (DİA, 2005), XXVIII/54.

¹² Gazâli, *Mî'yarü'l-İlm*, çev. Hasan Hacak - Ali Durusoy (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2013, 15), 260.

Marifet yolu ile bilgi edinme İslam düşüncesine has bir şey değildir. Çeşitli inanç ve kültürlerde var olduğu görülmektedir. Batı ve Hint dünyasında mistisizm, ezoterik ve aydınlanma olarak ifade edilmektedir.¹³ Her ne kadar içerik olarak birbirleriyle birebir örtüşmüyor olsa da bu kavramların ortak noktası bilginin, insanın iç dünyasında yapmış olduğu yolculuğun neticesinde elde edilmeleridir.

Marifet bilgisinin güvenilirliği ile alâkalı olarak Mevlâna (1207-1273), marifeti kaleye akan su kaynağına benzetir. Bu su çeşitli ihtimallerden dolayı kesilebilir, harici müdahale ile suyun yapısı bozulabilir. Kalenin güvenliği için kalenin içerisinde su kaynağının açılması şarttır. Kalenin içerisinde su pınarı varsa harici suların kesilmesinin bir ehemmiyeti kalmaz. Mevlana'ya göre kişinin kendi kalbinde bir hakikat pınarı coşuyorsa harici bilgilenmeye ihtiyaç yoktur. Böyle bir durumda kalenin içerisindeki acı su dışarıda mahiyeti bozulmuş yüz tatlı pınardan daha iyidir. Zira dışarıdaki görünüşü berrak ve temiz görünen su hakikatte zehirlidir ve yok edici olabilir.¹⁴

İmam- Rabbâni (1564-1624), tevhid ilmîni, tevhid-i şuhudî ve tevhid-i vücûdi diye ikiye ayırmaktadır. Biri duyu organları ile elde edilen nazari bir ilimdir. Diğeri ise kalp yolculuğu ile elde edilen marifet ilmidir. İmam-ı Rabbani'ye göre bu iki ilim birbirine zıt durumda olmamalıdır. O, marifet ilmi diye aktarılan ilmin zaman zaman gerçeklere aykırı görünmesinin sebebini ise güneş ışığı ile izah etmektedir. Güneşin aydınlığından dolayı yıldızlar gündüz kaybolur, geceleyin ortaya çıkarlar. Bu gerçeği bilen bir kimse güneşe yaklaştığında güneşten başka bir şey görmez olsa da yıldızların varlığını inkâr edemez. O anda yıldızların kaybolması gerçekte kayboldukları anlamına gelmez. Ancak bu sıra dışı durumu yaşayan bazı kişiler gündüzün güneşin yıldızları gizlediği gibi marifet ilminin de zahir ilmi yok ettiği yanılığına düşmüşlerdir.¹⁵

Konuyla ilgili olarak farklı yorumların yapıldığı görülmektedir. Kalbi tecrübenin verilerinde çeşitlilik gözlenmekle birlikte duyu verileri ile elde edilen gerçeklik de farklılık arz etmektedir. Ramazan Ertürk'ün dile getirmiş olduğu kurgusal olayda dört yol kavşağı olan bir bölgede bir kaza gerçekleşmektedir. Bu kazayı dört farklı noktadan gören dört görgü tanığının olayın nasıl gerçekleştiği ile rapor tutmaları istenmektedir. Gerçekleşen olay tek olmasına rağmen, görgü tanıkları temelde aynı şeye vurgu yapmakla birlikte ayrıntılarda

¹³ Walter T. Stace, *Mistisizm ve Felsefe*, çev. Abdullatif Tüzer (İstanbul: İnsan Yayınları, 2004), 14.

¹⁴ Mevlâna, *Mesnevi-i Şerif*, çev. Prof. Dr. Adnan İsmailoğlu, (Ankara: İmaj Yayınevi, 2004), II/409.

¹⁵ İmam-ı Rabbani, *Mektubat-I Rabbani*, çev. Abdulkadir Akçiçek (İstanbul: Merve Yayınları, ts.), 1/150.

birbirlerinden farklı değerlendirmelerde bulunacaklardır. Bu farklılıkların sebebi tanıkların olayı görme şekli, netliği, bilgi birikimi ve ifade etme biçimidir.¹⁶

Marifet bilgisi ile alâkalı olarak dile getirilen yaklaşım farklılıkları kişisel farklılıkların doğal bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durum mârifet bilgisinin güvenilirliğini tartışmalı hale getirmektedir.

3. İbn Arabî

3. 1. Bilgi Anlayışı

İbn Arabî'ye göre ilimler üç türdür. Birinci kısım, akıl yolu ile elde edilen türdür. Burada duyu verilerinin akla aktarımı ve onların akıl tarafından değerlendirilmesi söz konusudur. İkinci kısım ise haller ilmi diye nitelendirilen türdür. Bu ilim ancak tatma ile test edilebilir. Akıl burada yetersiz kalmaktadır. Balın tatlılığı ve sabır otunun acılığı bu türden bir deneyimdir. Bu iki nesneyi tatmayan bir insana bunların tadı anlatılamaz. Bu noktada bazı yanılgılar olabilir. Zira safrasında sorun olan bir kimse ilk kez balı tattığında onu acı olarak nitelendirmek zorunda kalacaktır. Üçüncü kısım ise sır ilmidir. Bu ilme ancak peygamberler ve veli kullar erişebilir. Sır ilmi de kendi içerisinde iki kısma ayrılmaktadır: Birinci kısmı özel bir ilim olmakla beraber akıl ile algılanabilir bir tarafı vardır. Ancak burada çaba ve gayretten öte bir inayet söz konusudur. İkinci kısım ise yapılan rivayetler sonucunda doğruluğu ve yanlışlığı test etme imkânı vardır. Peygamberlerin ahiret hayatına yönelik yapmış oldukları rivayetler bu nevidendir.¹⁷

İbn Arabî'ye göre Allah'ın kullarına ihsan etmiş olduğu en faziletli şey bilgidir. Allah, her kime bilgi verirse en değerli hibesini ona vermiş demektir. Bilgi özü gereği değerli olsa bile onu ayrıcalıklı kılan şey onun her şeyle ilintilendirilebilmesidir. Çünkü anahtarlar saklamış oldukları hazinenin değeri nispetinde önemlidir. İbn Arabî'ye göre bir sonraki bilinen bir öncekinden daha değerlidir. Dolayısıyla kazanılacak şerefın sınırı yok demektir.¹⁸

Bilgiyi iki kısma ayıran İbn Arabî verilmiş bilgi diye nitelendirmiş olduğu “vehbî” ilme özel bir anlam yüklemektedir. Bu ilme sahip olmak için Allah'tan korkmak ve O'nun arzusu doğrultusunda bir hayat yaşamak gerekmektedir. Böyle kimseler bildikleri doğrultusunda hareket ettikleri için Allah, onlara bilmedikleri şeyleri de nasip etmektedir.¹⁹ İbn Arabî'nin dünyasında en güvenilir ilim “vehbî ilim” diye nitelendirilen türdür. Bu elde

¹⁶ Ramazan Ertürk, *Sufi Tecrübenin Epistemolojisi* (Ankara: Fecr yayınları, 2004), 152.

¹⁷ İbn Arabî, *Fütuhât-ı Mekkiyye*, çev. Ekrem Demirli (İstanbul: Litera Yayıncılık, 2006), I/74.

¹⁸ İbn Arabî, *Fütuhât-ı Mekkiyye*, XIII/155.

¹⁹ İbn Arabî, *Fütuhât-ı Mekkiyye*, XI/73.

edilen ilmin yanlış olma ihtimali yoktur. Çünkü doğrudan Allah'ın inayetiyle elde edildiği için yanlış ya da eksik olması söz konusu değildir.²⁰

Kur'an-ı Kerim'de sık sık cahilliğin ve akli kullanmamamanın eleştirilmesi ve (Bakara 2:170/171; Mâide 5:103; En'am 6:32) Allah'tan gerçek manada ancak ilim sahiplerinin korkacağına ifade edilmesi ilim sahibi olmanın önemini vurgulamaktadır. (Fâtır suresi 35/28). İlim mutluluk kaynağı iken, ilmin gereklerinin yapmamak ise bedbahtlık nedenidir. Allah, bir kulun yapıp ettiklerinden dolayı cezalandıracağı zaman ondan ilmi ve idrak etme kabiliyetini alır. Böyle bir duruma uğrayan bir insan ise çoğu zaman kazandığı şeyin akıbetini ve neyi kaybettiğinin farkına varamaz. Bu durum da o kişi için felaket demektir.²¹ Aynı zamanda kişinin sahip olduğu ilimden dolayı gururlanıp felakete sürüklenme imkânı söz konusudur. Diğer taraftan mal arızidir. İnsandan ayrılabilir. Bilgi ise insandan ayrılmaz bir hususiyettir. Onun için insanın onunla gurura kapılması ve onunla felakete sürüklenmesi muhtemeldir.²²

3. 2. İbn Arabî'nin Marifet Anlayışı

İbn Arabî'nin düşünce dünyasında marifetin özel bir yeri vardır. Ona göre marifet, eşyayı özüyle kavramaktır.²³ Bu bilgiye ulaşmak için bir takım merhalelerden geçmek gerektir. Bu merhaleler geçildiği takdirde eşyanın görünen yüzünden sıyrılıp özüyle muhatap olma imkânı elde edilmektedir. Burada cevabı aranan soru şudur: Marifet belirli bir çabanın sonucunda mı yoksa tamamen gayri kasti ve gayri ihtiyari olarak mı gerçekleşir?

Bayezid-i Bistâmi'ye (ö. 234/848) göre insanların değişik halleri vardır. Çünkü onların muhatap oldukları şeyler her daim değişmektedir. Gördükleri değişince onların düşüncelerinin ve davranışlarının da değişmesi kaçınılmazdır. Ancak arifin halinde bir değişiklik olmaz. Zira onun gördükleri her daim aynıdır, değişmez. Bistâmi, bu düşüncesini desteklemek için “ Sultanlar bir yere girdiklerinde azizlerini zelil, zelillerini de aziz ederler.” ayetini delil olarak göstermektedir. Burada yerden kast kişinin kalbi, sultan ise Allah'tır. Allah bir kulun kalbine misafir olduğunda artık orada başka misafirlere yerde kalmaz ihtiyaçta olmaz.²⁴

²⁰ İbn Arabî, *Fütuhât-ı Mekkiyye*, XI/75.

²¹ İbn Arabî, *Fütuhât-ı Mekkiyye*, XII/233.

²² İbn Arabî, *Fütuhât-ı Mekkiyye*, IV/415.

²³ İbn Arabî, *Fütuhât-ı Mekkiyye*, VIII/106.

²⁴ Muhammed-i Nişâbüri, *Kuşeyri Risalesi*, çev. Dilaver Selvi (İstanbul: Semerkant Yayınları, 2004), 337/38.

Allah dilerse her kulun kalbine misafir olabilir. Ancak bir kulun kalbinde Allah'ın misafir olması için bir takım gereklilikler vardır. Bu da ancak Allah'a samimi bir şekilde kul olup dünya zevk ve gamların uzak durma ile gerçekleşir. İbn Arabî bu noktada insanları iki kısma ayırmaktadır: Birincisi, şeytanların üzerlerinde hâkimiyet kurduğu insanlardır. Bu insanlar hayatlarını dünya zevklerinin peşinde koşmakla geçirirler. İkinci kısım ise Allah'ın has kullarıdır. Bunlar ise dünyaya Rabbani bir pencereden bakarlar. Baktıkları ve gördükleri her şeyde Allah'ın sanatının izlerini görürler. Bunlar bu şekilde davranmaya devam ettikleri sürece Allah'ta onların gözlerinden perdeleri kaldırır ve eşyayı derinlemesine idrak ederler.²⁵ İbn Arabî'de aynı şekilde "Eğer Allah'tan hakkıyla korkarsanız, O sizin için bir Furkan ve nur yaratır, onunla yürürsünüz." ayetinde furkan'ın doruyu yanlıştan ayırma nur'u ise göz aydınlığı olarak değerlendirmektedir. Bu iki özelliğe sahip olan bir kişinin de yanlış yapması düşünülemez.

İbn Arabî'ye göre Allah her bir nebinin kademinde bir veli yaratmaktadır. Bu insanlar bazen aşikâr bazen de gizlidir. Anlatıldığına göre Hızır(a.s.) acaba yeryüzünde benim bilmediğim bir Allah dostu var mıdır diye içinden geçirir. Bir gün hiç tanımadığı bir insanla karşılaşır ve bu insan Hızır (a.s.) tanır. Hızır (a.s.) ben seni tanımadığım hale sen beni nereden tanıyorsun diye sorunca seni bana Allah tanıttı cevabını vermiştir. Hızır (a.s.) da anladım ki Allah'ın benim bile bilmediğim has kulları varmış der.²⁶ Arabî'ye velilerin iki türlü miracı vardır. Birinci miracı nebinin kalbine göre olur. Burada nebinin velayeti hâkimdir. İkinci miracı ise şeriat sahibi nebinin kademleri üzerindedir. Allah, şeriatın dışında bu kullarına nebilerine verdiği bilginin dışında özel bilgi verebilir.²⁷

İbn Arabî kalplerin mutmain olma meselesinde her nefeste bir değişimin olduğunu dolayısıyla aynı halde bulunmanın bir daralmaya sebebiyet vereceğini dile getirmektedir. Göz ise ancak görme kapasitesince algılama yapar. Hz. Peygamberin "Rabbim bilgimi artır."(Tâ-ha 20/114) diye dua edişinin altında yatan neden de budur. Çünkü öğrenilmesi ve idrak edilmesi gereken şeyler sınırsızdır.²⁸

Marifet bilgisiyle alâkalı olarak değerlendirilen önemli bir hususta iki kişi aynı müşahedeye aynı anda muhatap olabilir mi ve birbirlerinden haberdar olabilirler mi? Bu soruya İbn Arabî'nin cevabı hayır şeklindedir. Zira müşahedeyi yaşayan kişi değil bir başkasını kendi varlığını dahi idrak edemez bir duruma gelir. Dolayısıyla bir kişinin başka

²⁵ İbn Arabî, *Fütuhât-ı Mekkiyye*, XIV/356.

²⁶ İbn Arabî, *Fütuhât-ı Mekkiyye*, XII/120.

²⁷ İbn Arabî, *Fütuhât-ı Mekkiyye*, XII/127.

²⁸ İbn Arabî, *Fütuhât-ı Mekkiyye*, XV/37.

bir insanın müşahedesine tanıklık etmesi imkânsızdır. Böyle bir durum gerçekleşse bile onların almış oldukları zevk ve müşahede düzeyi asla bir olmaz. Dolayısıyla aynı anda aynı şeyi görmeleri onların aynı şeyle muhatap oldukları anlamına gelmez.²⁹

Ancak bu hali yaşayan kişi ile o halden uzak olan kişilerin algılamalarında bir takım farklılıkların olması kaçınılmazdır. Allah ile konuşma ayrıcalığı yaşamış olan Musa Peygamber bile Hızır ile olan yolculuğunda eşyanın iç yüzünü idrak edememiş ve sorduğu sorularla yolculuğun bitmesine sebebiyet vermiştir.

3. 3. Marifet İlmine Nasıl Ulaşılr?

İbn Arabî'ye göre marifet Allah'ın dilediği kuluna bahşettiği bir sofradır.³⁰ Marifete erenler Hakk'ı bilen ve O'ndan haber alan kimselerdir. Bu nokta insanoğlu için daha yükseği bulunmayan bir noktadır.³¹ Bu noktadan hareketle İbn Arabî, filozof ve kelamcılardan hiç kimsenin marifet bilgisine ulaşamadıklarını dile getirmekte ve onların vermiş oldukları bilginin marifet ehline verilen bilgiye göre yetersiz kaldığını ve gerçeği yeterince yansıtmadığını düşünmektedir.³²

İnsanı marifet bilgisine ulaştıran etmenlerden biri de kişinin kendi nefsinin bilmesidir. Nitekim bir hadisinde Hz. Peygamber “Nefsinin bilen Rabbini bilir.”³³ ifade ederek Rabbe giden yolun kişinin kendi nefsinin bilmesinden geçtiğini ifade etmektedir. Burada nefsinin bilmekten kastedilen şey kişinin kendi kusurlarını ve eksiklerini görüp onları giderme adına nefsinin kötülüklerden arındırarak terbiye etmesi ve Rabbinin rızası doğrultusunda hareket etmesidir.

İbn Arabî kendisinin de marifet ilmine sahip olduğunu ifade ederek yazmış olduğu *Fütühât-ı Mekkiyye* ve *Fusûsu'l Hikem* adlı eserlerinin ilahî bir yönlendirme ile yazdığını ifade etmektedir. Kendisinin bir mükâşefe anında bizzat Allah ile muhatap olduğunu ve kullarını uyarma emrini herhangi bir araç olmaksızın doğrudan aldığını ifade etmektedir.³⁴ Aynı şekilde Hz. Peygamber ile de görüşüğünü ve *Fusûsu'l Hikem* adlı kitabı göstererek insanların istifadesini sunmasını emrettiğini dile getirmektedir.³⁵

²⁹ İbn Arabî, *Fütühât-ı Mekkiyye*, IX/184.

³⁰ Kâzım Öztürk, *İbn Arabî'nin Evrensel Mesajları* (Konya: NKM Yayınları, 2011), 63.

³¹ Toshihiko Izutsu, *İbn Arabî'nin Fusûs'undaki Anahtar-Kavramlar*, çev. Ahmed Yüksel Özemre (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 1998, 10 2), 62.

³² İbn Arabî, *Fusûsu'l-Hikem*, çev. Ekrem Demirli (İstanbul: Kabcacı Yayınevi, 2006), 133.

³³ İsmail bin Muhammed Acluni, *Keşfu'l Hafa* (Beirut: Dar al Kotob al-İlmiah, 1997), 234; İbn Arabî, *Fusûsu'l-Hikem*, 133.

³⁴ İbn Arabî, *Fütühât-ı Mekkiyye*, VIII/18.

³⁵ İbn Arabî, *Fusûsu'l-Hikem*, 19.

İbn Arabî'ye göre marifet ilmi konusunda dikkat edilmesi gerekmektedir. Zira bu durum hem o ilme muhatap olan için hem de aktarılanlar için tehlike oluşturabilmektedir. Zira o ilmin tamamına sahip olmak ne kadar uzak bir ihtimal ise onda boğulup gitmek te o kadar yakın bir ihtimaldir. Bu nedenle bu sırra vâkîf olanlar yalnızca kendi aralarında sohbet etmelidir. Yoksa ne anlatan tam manasıyla meramını anlatabilir ne de dinleyen tam manasıyla anlayabilir. Ebu Hureyre'nin “ Rasulullah'tan iki kap aldım birini size dağıttım. Diğerini dağıtmaya kalksam başımı keserler dediği rivayet edilmektedir.” Aynı şekilde İbn Abbas'ın “Allah, yedi kat göğü ve yerden bir o kadarını yaratandır. Ferman bunlar arasında inip durmaktadır. (Talâk Suresi 65/12) ayetiyle ilgili olarak bu ayetin tefsirini açıklamış olsam ya beni taşlar ya da kâfirlikle itham ederiniz. Hz. Ali'nin de göğsüne vurarak burada ne sırlar gizli keşke onu paylaşabilecek birini bulabilsem dediği rivayet edilmektedir.³⁶

İbn Arabî'ye göre marifet iklimine girebilmek için nefsin terbiye edilmesi şarttır. Nefis terbiyesi de her türlü kötülüğün başı olan dünya sevgisinden uzaklaşmakla mümkündür. Terkedilmesi gereken ve dünya sevgisinin en belirgin olduğu şeyler yeme, içme ve şehvet düşkünlüğüdür. İkinci olarak ise İblis'in de felaketine sebebiyet veren kibir duygusudur. Çünkü kibir sahibi insanlar kendisinden başkasını beğenmez ve herhangi bir talepte bulunmaz. Benlik kavgasına girer. Benlik kavgası güden bir kimseye de Allah yardım etmez. Üçüncü olarak ta kıskançlık gelmektedir. Kıskançlık duygusuna kendini kaptıran bir kimse kendisinin dışında bir başkasının bir inayete mazhar olmasını çekemez.³⁷

Marifet, avam ve seçkinlere ait olmak üzere iki türdür. Birincisi, ilme'l yakîndir. Bu marifet akıl yürütme ile elde edilir. İkincisi ise ayne'l yakîn ve hakka'l yakîndir. Ayne'l yakîn müşahede ile elde edilir. Bu makam seçkin velilere aittir. Hakka'l yakîn marifet ise müşahede gözü ile ruh tarafından elde edilir. Bu makama ancak beden arzu ve isteklerinden soyutlanıldığında ulaşılır.³⁸

Marifet ilmi, Allah ile kulu arasında bir sırdır. Bu sır çoğu zaman değil zâhir ehline bâtın ehline bile söylenmemesi gerekir.³⁹ Tatmadığı için balın tadını bilmeyen bir insana balın tadını anlatmak hem anlatan açısından hem de dinleyen açısından imkânsızdır.

³⁶ İbn Arabî, *Fütuhât-ı Mekkiyye*, I/37.

³⁷ İbn Arabî, *Hikmette Son Nokta*, çev. Vahdettin İnce (İstanbul: Kitsan Yayıncılık, 2008), 406.

³⁸ İbn Arabî, *Hakikat Yolcularına Rehber*, çev. Hüseyin Şemsi Ergüneş (İstanbul: İz Yayıncılık, 2011),

³⁹ İbn Arabî, *Yıldızların Mevkii*, çev. Abdullah Tâhâ Feraizoğlu (İstanbul: Kitsan Yayıncılık, 1999), 38.

Dolayısıyla marifet ilmi sır olarak kalmaya devam edecektir. Bunun ötesinde söylenenler abesle iştigalden başka bir şey değildir.⁴⁰

İbn Arabî, marifet bilgisinin önemini vurgulamak için peygamberlikle ve velayeti kıyaslamaktadır. Ona göre velayet etki alanı itibariyle nübüvvetten daha geniştir. Zira nübüvvet sayfası kapanmıştır. Ancak velayet sayfası kıyamete kadar açık kalacaktır. Dolayısıyla velayete muhatap olan insan sayısı nübüvvet muhatap olan insan sayısından çok olacaktır. Bu nedenle Allah, peygamberlik sonrası dönemin insanlarına yol göstermeleri için birtakım insanları özel bir bilgiyle donatmaktadır. İbn Arabî kendisinin özel bir bilgiyle donatıldığını ifade etmektedir.

Yeryüzünde çeşitli coğrafyalarda ve farklı dinlere mensup insanların bu neviden bir bilgiye ulaştıkları iddia edilmektedir. Bu muhatap olunan bilginin çeşitliliği ve yapısı üzerinden bu bilgi türünü yok sayma ve güvenilir bulmama düşüncesi doğru olmayacaktır. Zira bir şeyi tatmadan onun hakkında bir değerlendirme yapmak ne derece bir anlam ifade ederse farklı bir âlemde alındığı iddia edilen bir bilgiye de yapılan itiraz o derece bir kıymet ifade edecektir.

Sonuç

Bilme duygusunu tatmin etme, insanın en temel ihtiyaçlarından biridir. Bilme eylemi, insanlık tarihi içerisinde uzunca bir dönemi kapsayan ve “geleneksel” olarak adlandırılan dönemde duyu verileri ve akıl aracılığı ile gerçekleşmiştir. Yine aynı dönemde duyu verilerinin yanıltıcılığı ve aklın kavrayışının sınırlı oluşundan dolayı kalp merkezli bir bilgilenme yöntemi ortaya konmuştur. O da marifettir.

Marifet bilgisine tecrübenin öznelliği ve bilimsel nesnellik kriterlerine uymaması nedeniyle eleştiriler yöneltilmiş, böyle bir müşahedenin ve tecrübenin bilgi hüviyeti kazanamayacağını dile getirilmiştir. Ayrıca elde edilen bilgilerin bazen birbirinden farklı bazen de birbirini nakzeder bir yapıda olması güven sorunu oluşturmuştur.

Ehline göre marifet, insanın elde etmek istediği bilgiyi aracısız ve noksansız olarak kaynağından almasıdır. Dolayısıyla böyle bir bilginin yanlış ve eksik olması söz konusu değildir. Zira marifet kişinin ruhunu dünyevi arzu, ihtiras ve kötü duygulardan arındırıp, çıkmış olduğu kemâl yolculuğunun ardından kişinin elde etmiş olduğu bir bilgidir. Bu

⁴⁰ İbn Arabî, *Yıldızların Mevkii*, 52.

bilginin farklılık ve zıtlıklar arz etmesi böyle bir bilginin olmadığını göstermez; bununla birlikte kişisel faktörlerin etkisiyle böyle bir farklılaşmanın meydana gelmesinin kaçınılmaz olduğu ifade edilmektedir.

İbn Arabî XII. Yüzyılda yaşamış önemli isimdir. Akılcı düşünmenin baskın olduğu bu dönemde her iki düşünürümüz akli bilginin yanına yeni bir bilgi çeşidini koymaktan çekinmemişlerdir. Aynı şekilde İbn Arabî’de en doğru bilginin “vehbî/ verilen bilgi” suretinde aracısız olarak Allah’tan alınan bilgi olduğunu ifade etmektedir. Ona göre kişisel zaaflar ve günahlar kişinin gerçeği görmesinin önündeki en büyük engeldir. Bu durumda kişinin duyu verileri ve akıl yoluyla gerçeğe ulaşmasını engellemektedir.

Nihai olarak şu söylenebilir: İnsanın bilgi edinme kanalları olarak duyu organları ve aklın önemi tartışılmaz. Ancak burada söylenenler dikkate alındığında gerçekliğin bu iki sahayla sınırlandırılmasının yanlış olduğu nispeten ortaya çıkacaktır. Zira insanın kalp ve duygular gibi iki önemli mekanizması daha vardır. Dolayısıyla hangi gerekçe ile olursa olsun kalp ve duygular görmezden gelindiğinde elde edilen bilginin eksikliği ve yetersizliği tartışılmaya devam edecektir.

KAYNAKÇA

- Acluni, İsmail bin Muhammed. *Keşfu'l Hafa*. Beyrut: Dar al Kotob al-İlmiah, 1997.
- Akarsu, Bedia. *Felsefe Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2016.
- Ertürk, Ramazan. *Sufi Tecrübenin Epistemolojisi*. Ankara: Fecr yayınları, 2004.
- Gazâli. *Mi'yaru'l-İlm*. çev. Hasan Hacak - Ali Durusoy. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2013, 15.
- İbn Arabî. *Fusûsu'l-Hikem*. çev. Ekrem Demirli. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2006.
- İbn Arabî. *Fusûsu'l-Hikem*. çev. Ekrem Demirli. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2006.
- İbn Arabî. *Fütuhât-ı Mekkiyye*. çev. Ekrem Demirli. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2006.
- İbn Arabî. *Hakikat Yolcularına Rehber*. çev. Hüseyin Şemsi Ergüneş. İstanbul: İz Yayıncılık, 2011.
- İbn Arabî. *Hikmette Son Nokta*. çev. Vahdettin İnce. İstanbul: Kitsan Yayıncılık, 2008.
- İbn Arabî. *Yıldızların Mevkîi*. çev. Abdullah Tâhâ Feraizoğlu. İstanbul: Kitsan Yayıncılık, 1999.
- İbn Manzur. *Lisanu'l Arab*. Beyrut: Darussadr, 1955.
- İmam-ı Rabbanî. *Mektubat-I Rabbanî*. çev. Abdulkadir Akçiçek. İstanbul: Merve Yayınları, ts.
- Mehmet Dağ. "İslam Felsefesinin Bazı Temel Sorunları Üzerine Düşünceler". *OMÜİFD 5* (1991), 15.
- Mevlâna. *Mesnevi-i Şerif*. çev. Prof. Dr. Adnan İsmailoğlu. Ankara: İmaj Yayınevi, 2004.
- Muhammed-i Nişâbüri. *Kuşeyri Risalesi*. çev. Dilaver Selvi. İstanbul: Semerkant Yayınları, 2004.
- Necip Taylan. "Bilgi". *İslam Ansiklopedisi*. TDV, ts.
- Norman Campbell,. *What is Science*. London: Methuen Press, 1991.
- Özcan, Hanifi. *Mâturîdî'de Bilgi Problemi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Vakfı.
- Öztürk, Kâzım. *İbn Arabî'nin Evrensel Mesajları*. Konya: NKM Yayınları, 2011.
- Stace, Walter T. *Mistisizm ve Felsefe*. çev. Abdullatif Tüzer. İstanbul: İnsan Yayınları, 2004.
- Süleyman Uludağ. "Marifet". *İslam Ansiklopedisi*. DİA, 2005.
- Toshihiko Izutsu. *İbn Arabî'nin Fusûs'undaki Anahtar-Kavramlar*. çev. Ahmed Yüksel Özemre. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 1. basım., 1998, 10 2.
- Yıldırım, Cemal. *Bilim Felsefesi*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 22. Basım, 2020.
- Yiğit, Fevzi. *İbn Arabî Metafiziğinde İnsan*. İstanbul: Önsöz Yayıncılık, 2016.
- Uludağ, S. "Marifet" *DİA*, XXVIII, .